

STANKO MAJCEN: POVESTICE.

RESNIČNI DOGODEK.

Gospa Nadežda je ponudila Kalinu fotelj poleg sebe, dvignila s palcem in kazalcem svoje rožne desnice cigareto v zrak in puhnila dim liki puščico predse. V okolici so stale, sedele in kramljale osebe, o katerih se ni dalo trditi, ali so bile radi gospe Nadežde ali radi pisateljve osebnosti v salonu.

»Gospod pisatelj, naučite me, gledati življenje tako realno, kakor ga opisujete Vi.«

Njen glas je bil mamljiv kakor glas sirene, ki je skrita v listju in je oko ne zapazi. Kalin Nadežde tudi v resnici videl ni. Strmel je v negotovo razdaljo predse in v zadregi postavljaj palec na kazalec, kazalec na palec.

»Saj res,« se je zedinilo nekaj oseb zadaj in glasovom se je poznalo, da zavidajo Nadeždi zvonki organ. »Tudi mi občudujemo to gledanje, a ga nikakor ne moremo pogoditi.«

»Ali ste vse to doživeli, kar stoji tako drobno popisano, recimo v Vaši zadnji noveli?« Jelica Koprenova je ostro nastavila svoje lepe rjave oči Kalinu, a Kalin ni dvignil glave. Jelica — se mu je zdelo — še edina nekoliko dvomi in zato je ljubil njena vprašanja, a v glavi je imel tudi zdaj tako čudnih misli polno mrežo, da ni maral pustiti niti eni tuji skoz zanko... Obraz, obsevan od kaminovega ognja, se mu je za hip pomladil, in ko je glavo nagnil stran tako, da so se mu lasje vsuli na čelo, bi ga bila Nadežda nadvse rada presenčila z vprašanjem: Kako ti je ime, mali? Toda Jelica je o pravem času začutila kritičnost položaja in rekla z glasom, ki je imel očit namen, Kalina zbuditi iz samovoljnih misli.

»To nam morate pojasniti, gospod pisatelj.« Kalina je beseda morate res vzdramila in osupel se je zasačil v isti strugi s svojimi vprašalci. Njegovo realno gledanje, ha! Pravica, pojasniti tem ljudem način njegovega doživljanja, se je v njegovi veseli zavesti izpremenila v dolžnost in nalašč se je okrenil k Nadeždi, ki je nestrpno vrtela ogorek cigarete v ustih in čakala, kdaj oznani zmago na vsej črti.

»Moje gledanje ni realno, gospoda moja, in kar opisujem, opisujem iz oči in ne iz srca. Edini dogodek, ki sem ga doživel resnično, je tako romantičen, da meji na bajnost. A porabil ga nisem

in ga ne bom nikdar, tak doživljal ni, da bi se iz njega delala literatura.«

»Pripovedujte, pripovedujte,« je zmagoslavno silila Nadežda in boječe prosila Jelica. Drugi so kimali izpodbudno in si prižigali cigarete.

Kalin se je potisnil globlje v fotelj in zastrmel v trikot svetlobe, ki je ležal pred kaminovimi durmi na preprogi.

»Nas je bilo troje. Prijatelja imenujmo Protazija, prijateljico Sonjo. Prispodoba slovitega trikota je za nas veljala le deloma. Sicer pa še danes ne razumem, kaj pomeni ta lik v človeškem življenju. Kopališče, v katerem smo se našli avgusta meseca prošlega leta, je bilo gotovo eno najpustejših v vsej državi. Protazij se je s pičlimi sredstvi, ki so mu bila na razpolago, prišel zdraviti, Sonja iskat znanj v družbi tete, ki je imela mnogo denarja in malo prijateljev, in jaz sem se nekega dne pojavil med njima kakor človek, ki je povsod nepotreben, kamor pride, a ki s pravico poudarja svoje mesto že raditega, ker drugi dvomijo, se oklevajo in si ga žele čez devet gorâ.

Ko sem se predstavil, je rekel Protazij: »Sonja, moja nevesta.« Sonja se je spričo teh besed rahlo nasmehnila, v očeh se ji je zablestela iskra kakor sijaj skritega dragulja. Okrenila se je proti drevo-redu tako, da sem za hip ujel z očmi čudovito krivuljo njenih ledij, in vsi trije smo se napotili med drevesa.

To pot smo hodili potem vsaj trikrat na dan. Protazij je ljubil Sonjo šele tri tedne, a s srcem, ki je bilo najmanj že tri leta pripravljeno na to ljubezen. Iz svojega prejšnjega življenja mi ni pripovedoval ničesar, uganiti se je dalo le, da se je mnogo boril in da bi sedaj rad častil koža po božansko. Sonja je bila imela brezdvomno že kopico prijateljev. Novo znanje ji je jemalo le toliko pozornosti, kolikor je je lahko pogrešala. Poglavitna stvar ji je bilo tisoč in tisoč postranosti.

Med dvema kostanjema stoji klop, prostorna dovolj za tri, s klopi se vidi na večerno jezero kakor na parketna tla marmorne dvorane. Bilo je menda ob sedmih zvečer, ko smo sedeli vsi trije na tisti klopi, molčali iz različnih vzrokov in zasledovali tanke črte vodnih ptic, letelih nad gladino. Da je bilo tiho, kopališčno tiho daleč na-

okrog, ni treba posebej poudarjati. Starejši letoviščarji so se zabavali v salonih, tistim, ki so se prišli zdraviti, je bilo itak prepovedano šetati se zvečer na prostem. Sonjina teta je bila nahodna in je že ob petih popoldne zastrla svoji dve okni.

Moje srce je bilo takrat tako polno strupa, da je bila moja polt nekoliko bleda in da so se mi delale po čelu in pod očmi lahne gube. Dobo, ki jo je živel starejši Protazij, sem po svojem mnenju imel že za seboj, in ta zavest je vtisnila v moje občevanje ž njim nekaj gosposkega, vladajočega. Sonja se je od prvega trenutka najinega znanja zanimala zame bolj nego za ženina Protazija, in to je ravnino, s katere sem gledal nanj, dvignilo le še bolj. Sonja je v mojih gubah iskala odgovor na mnogokatero vprašanje, na katerega ji Protazijev preprosti in vedno nekoliko zadivljeni obraz ni mogel odgovoriti. Nagibala se je k meni, ki sem jo mikal z enostavnimi sredstvi, čezdalje bolj in Protazij je osamel kakor drevo sredi polja. Žalost pa se v njem ni javljala niti v obrazu, niti v vedenju, temuč na poseben način — v molku. Na mnoga vprašanja ni več odgovarjal, ampak proti svoji naravi in večkrat tudi proti vsem pravilom dostojnosti molčal. Zdelo se je, kot da se pripravlja v njem preobrat z vidnimi znaki lahnega vznemirjenja in zaeno globoke osramočenosti.

Ko smo najmanj četrte ure sedeli drug tik drugega in molčali, me je sunila Sonja v lakete, češ, govori nekaj! Protazij je čutil sunek in se nasmehnil.

»Dragi,« sem rekel, »čez nekaj let te bo sram te dobe in svojega zdanega naziranja se boš spominjal le z bolečinami križevega pota. Ti si mladenič, ki gleda svet skoz očali idealov in naprej določenih oblik. Svet naj bi se vrtel, kakor ti hočeš, in da jo vzlic temu krene po svoje, je tvoja bridka izkušnja. Lepo bi bilo na primer, če bi bila ljubezen »večna«, a če ni, je vendar najbolje, da se sprijaznimo s to resnico. Slajše zavesti ni, nego je ta, da te ne more nič več varati. Zato pa treba reducirati svoje nade na minimum, da se izrazim takorekoč po latinsko. Ne išči v ženski več, nego bi ji moglo biti dano, če bi bili darovi telesa in duha razdeljeni popolnoma enako. Kdor povprečne ženske ne more ljubiti, bo varan najmanj — pa saj se da izračunati, kolikokrat. In ti se ne vdaš resnici. Laži podpiraš in neguješ v sebi, dokler ti same ne pokažejo svojega spačenega obraza. Mesto da jih brž, ko se zamajajo, nadomestiš z resnicami...«

Protazij je gledal na oni breg, meril z očmi razdaljo od kandela brov do zvezd in nazaj, v žametnem dnu noči se je izgubljal pogled kot ptič.

»Doba, v kateri živiš ti, dragi prijatelj na moji levi, je že daleč za menoj. Spoznanje, da je ženska ženski enaka in da med moškimi ni razlike zanjo, je nujno v vsakem ne popolnoma plitvem življenju. A to spoznanje ravno tako nujno ne traja dolgo. Odbojni čas, ki se pojavi in v katerem živim sedaj jaz, je navidez nekoliko podoben prvi mladeniški dobi. A le za slepega, za ošabnega človeka tvoje dobe. Moj pogled je prodril oni svet, pred katerim je tvoje oko obstalo in ki ga je zato, ker ni moglo naprej, zenačilo do puščobe. Kar se skriva za to tvojo ravnino, pa je tako oblikovito in raznovrstno, da ti zaenkrat ne privoščim svojega užitka. Zaslužiti si ga moraš, kakor sem si ga zaslužil jaz.«

Zopet se je nasmehnil Protazij in se ozrl na Sonjin čevljev: molen je izpod krila v svetlobo zvezd, val peska ga je držal v objemu.

»Recimo,« sem se navidez vdajal jaz, »recimo, da je stopnja, na kateri stojiš ti, višja od moje, a kje so uspehi? Pokaži mi deželo, v kateri vladaš, in pripoznal bom kralja.«

Sonja je na koncih prstov čutila kočljivost tega vprašanja in v srcu ji je zaigralo sladko upanje. Ta človek mora dobiti po čelu, da se mu odprejo oči. Na kaj zida vendar že ves ta čas? Ali misli, da sem mu »v dnu srca tiho vdana«? Slepec slepi, izpreglej! Obraz bi imel imeniten, tudi postave je čedne ta mož, toda fanatik je zoprni in žensko odbija kakor kak sedmošolec...

Protaziju so se zasenčile oči, čelo se je bleščeče vzbočilo izpred senec in njegovi lasje so za spoznanje potemneli. Lahno napeti nos se je po orlovo skrivil, v trenutku se je zdelo, da hoče naskočiti skalo.

Jaz sem zapazil njegov profil na temnem ozadju kostanjev in vzbudila se mi je radovednost, kako daleč bi pač šel ta človek, če bi za šalo poizkusila tekmo. Tudi Sonja je prijetno premerila širino jezera in načrt se ji je zoblčil prej nego meni. Njen glas se je delal resnega in ni pripuščal nobenega dvoma:

»Ženska se ne more odločiti, preden ne vidi dejanja.«

»Ženska sploh ne bo odločala,« jo je zavrnil Protazij in ji strogo pogledal v oči.

Jaz sem se zdrznil. Potemtakem bi trebalo poiskati drugega sodnika, in tega sem se bal...

»Sonja, ali vidite lokvanj na gladini jezera pod četrto zvezdo Oriona? Dve senci stojita napik nad njim kakor topola.«

»To so stebri glediščnega portala,« sem hitro dostavil jaz, da bi omilil grozno nakano Protazijevo, ki se je dala slutiti iz njegovih besed.

»Ne, to ni portal,« je popravil Protazij, »to sta stolpiča sredi jezera, kamor se rešujejo barke o nevihti.«

Sonja je napejala oči, a vid ji ni segal tako daleč. Ob vznožju tistih senc se je zgoščala tema neoblično in brezizrazno, niti ene jasne črte ni bilo razločiti tam.

»Na južni strani je voda plitva in na gladini plavajo lokvanji. Pred tremi tedni smo veslali tam mimo in Vi ste jih občudovali, Sonja. Zdi se mi, da ste si želeli tistega cveta, ki je bil izredno bel in ki je plaval približno sredi močvirja.

Splavam ponj in vidva me počakata na tej klopi. Ne zahtevam nič drugega, nego da sedita tu, dokler ne stopim zopet na suho.«

Sonji so vzdrhtele ustne, meni je smeh okrožil lica. To je športna vaja, ki se je loti brez skrbi, kdor je treniran. To pač ni tekma, ki bi odločala o mojih in njegovih nazorih. In če zmaža on, kar skoro pričakujem, zato še ni padla kocka zame, ki sem ostal na suhem. Bolj naivno ni mogoče razdeliti vlog med naju, kakor jih je razdelil Protazij sam, ta mladenič!

Ko se je Sonja ozrla, se je Protazij že sunil od brega. Bil je čisto bel, valovi so brezglasno objemali močno telo.

»Ne igrajte,« mu je zaklicala, ko se je glava dvignila nekoliko nad gladino, kot bi si določila smer, in je telo kmalu za tem zopet utonilo v temno snov.

»Izračunajte si medtem, za koliko preseagate povprečno žensko,« je zaklical nazaj in za njim je izginjala sled.

Voda je bila nadvse mirna. Kakor olje je silila v svoj prejšnji mir nazaj, kjerkoli jo je prerezalo Protazijevo ribje telo. Zdajzdaj je zablestela roka iz teme in v hlastnem iztegljaju zagrabila nov kos teme. Senci nad dozdevnim močvirjem sta v tistem trenutku, ko se je Protazij pojavil na gladini, utonili v obzorje, in kjer je bilo prej mogoče določiti vsaj »nekaj«, se je sedaj širila enomerna, brezbrežna sivina. Ali so bili oblaki, ali so bili odsevi vode ali res oblike na bregu?

Mene se je lotil strah. Vožnja mimo lokvanjev, ki sem se je bil spomnil pravkar čisto jasno, se je izpremenila v bajko, in dejstvo, da plava Protazij v brezciljno noč, mi je postajalo čezdalje jasnejše.

Sonja se je stisnila k meni kakor žival, ki sluti nevarnost.

»To niti stolpiči niso, to je čisto navaden nič in Protazij je naju varal s svojim vidom. To je hotel, da bi prestala zanj neznosne muke. Krutež! Ali ga vidite?«

Kakor sem iskal v temi pred seboj, o Protaziju ni bilo ne duha, ne sluha več.

»Kako si upa ta človek...?« mi je šinilo skoz možgane in pogledal sem Sonjo postrani. Bila je izredno lepa in v hipu se mi je zdela vredna junaške smrti. Toda človeško življenje je vendar vredno nekaj več...

Sonja je čutila mojo misel in zadvomila o sebi. A ta dvom ni bil prijeten. Izlil se je v ogorčeno očitiranje.

»In Vi niste toliko prijateljski, da bi mu dali prav in odklonili stavo? To je stava in nič drugega, veste, pri kateri ste Vi krutejša stranka. Kdo nosi posledice?«

Sonja se je zavedala z vso jasnostjo instinktivno spoznavajoče ženske, da gre zanjo.

»In kdo bo zagovarjal izid? Vi niste ne mož, ne vitez. On plava v noč, Vi pa sedite pri meni in se tresete. Jaz sem povprečna ženska, a Vi še povprečen mož niste.«

Solza ji je skočila iz oči in za hip je zadehtel njen robec v nočnem zraku.

Meni je bilo tesno, da bi bil najrajši splaval za njim.

Vstal sem, stopil k bregu in zaklical v vzbočeno dlan:

»Protazij!«

Noč je popila klic, val se je vzpenil ob navpični skali brega kakor v posmeh.

»Pro - ta - zij!«

Glas ni segal niti do polovice jezera. Vso človeško nemoč sem začutil spričo elementov, ki so se zakleli, da mi požro tega zoprnega Protazija.

Sonja je prisluhnila napeto, in ko so zašumeli kostanji nad nama, nejevoljni, da jih budiva iz spanja, je kriknila na vse grlo.

Naval razburjenosti je bil tolik, da je skrčila prste in se poprijela klopi kakor blazna.

»Dajte mi ga nazaj, če ga morete!«

Planila bi bila za njim, da je nisem ujel za rame in jo potisnil nazaj na klop.

Sunila me je od sebe in onemoglo nagnila glavo na grudi.

»To je norec. Takih pustolovščin niti zahtevala nisem od nje. Sam je kriv, sam je kriv...«

Drage volje se je dala odvesti po parku na trg in v svoj hotel.

Obljubil sem ji, da ostanem na trgu, dokler se Protazij ne vrne. V njenih oknih je zagorela luč, za gardino se je pojavila senca ženskega telesa.

Tako je minilo pol noči. V jutranji svetlobi so žarela Sonjina še vedno razsvetljena okna kakor žalostne, objokane oči.

Prvo, kar je zagledala Sonja drugega dne v obednici, je bil beli lokvanj v Protazijevi gumbnici. Protazij je že sedel za skupno mizo, ko sva vstopila, in se nama uslužno smehljal. Ves svež je bil v obraz, prsi so se mu čez noč vzbokale kakor ladja.

Sonja je tiho sedla za mizo ob mojo stran in se ni ozrla nikamor. Sledovi solz so bili zabrisani s šminko, na ustih se je poznalo, da je mnogo jokala.

»Dovolite, da Vam ga izročim. Ne vem, ali je prav tisti, ki ste ga želela. V temi nisem razločil in cvetje je, kakor veste, ponoči sklenjeno. A zadoščaj Vam kot znamenje dobre volje.«

S stvarnim mirom, s katerim je rekel te besede, je ranil Sonjo do krvi. Videl sem, ko so se z vso strastjo onemogle ženske vsesale njene oči v cvet in kako ji je roka drgetala po njem. A jedva se ga je doteknila s prsti, mu ga je vrgla pred noge in ga ošinila s srditim pogledom.

Primeknila se je k meni in med celim dolgim kosilom, med katerim smo zelo malo govorili, sem imel gotov vtis, da kleči pred njim, da ga obožava do nezavesti, a mene da smatra kot dognano stvar in da me rabi le še kot plašč, kot zavetje svoji onemoglosti. Take ničnosti, kakor takrat spričo teh dveh, se potem dolgo nisem zavedal več.«

»To spada v srednji vek,« je zaklicala Nadežda, vrteč v ustih ogorek desete cigarete. »S takimi dogodki ne imponirate nikomur. To so fantazmi vsakdanjega življenja, ki nimajo ne soka, ne soli, človeku, ki je globlje pogledal v kupo, so zoprni. Življenje namreč ni tako, žensko že celo ne, in zato manjka tej zgodbi mika. Jaz bi Vas prodala starinarju, če bi tudi pisali take stvari.«

Kalin se je nasmehnil varno, dogodek, ki je bil kos njegovega življenja, ga je kril popolnoma.

Lepa Jela je strmela v ogenj, odsev plamena ji je lizal iztegnjene, v členih lahko vzbočene prste. Kot da je v duhu nadaljevala dogodek, se je po kratkem premolku ozrla in vprašala, ne da bi koča ogovorila:

»Zakaj ga ni objela?«

Kalin jo je z očmi pobožal po valovitih rjavih lasih in se skril:

»Teža pa nisem doživel več, gospodična.«

RDEČA SVETILKA.

Zvečer je bilo in Ida je šla mimo okna, v katerem je gorela rdeča svetilka. Visela je nizko v mizo in ožarjala troje čitajočih obrazov. Kak mir, kakšna ubranost!

Ida si je natihem zaželela rdeče svetilke tudi v svoji obednici, nad svojo mizo, tako nizko v mizo visečo, ožarjajočo dvoje čitajočih obrazov.

Nad mizo je gorela bela svetilka in mož je mukoma razbiral akte. Bil je še mlad, nos se mu je krepko bokal izpred lic, lasje so v sočnih črnih štrenah padali na obe ušesi.

»Zdaj bi ga motila,« si je mislila Ida, na vsem tihem odložila mantiljo in klobuk in sedla k oknu za zastor.

Taka rdeča svetilka položi na tlak pod oknom četverokot, ljudje hodijo čezenj in se spomnijo doma. Ne ozrejo se, odkod da prihaja odsev, ampak požurijo se z naglimi, dolgimi koraki.

Ida se je okrenila in zastrmela v široki možev hrbet. Pravijo, da se človek ozre, če gledaš v njegov hrbet z napetimi, hotečimi očmi.

Pero je praskalo po papirju, belota plamena je razobesila po stenah bele, strašno prazne zastore, seğajoče od polovice stene do tal.

Ido je vznemirjala čezdalje bolj. Oči so ji begale po pohištvu, roke so se ji počele tresti.

Pridrževala je sapo, da bi ne izdala razburjenosti.

»Kaj hočeš?« se je nenadoma zglasilo od mize, mož je pisal dalje.

»Nič,« se je nasmehnila Ida in vstala. »Kako veš, da kaj hočem?«

»Slišim do semkaj, kako ti tolče srce. Kako si otročja! Ali novo obleko, nov klobuk, v gledišče, na deželo . . . Najbolje je, da poveš, prej itak ne daš miru.«

Ida se je vzpela na prste in priškrnila stenj.

»Glej, šla sem mimo okna, rdeča svetilka je gorela v njem in spomnila sem se, kaj da nama pravzaprav manjka. Človek hodi od okna do vrat, iz izbe v izbo in ne ve, kaj mu je. Že ves čas sem hotela nekaj, silno in vroče hotela, a kaj, to mi ni prišlo na misel. Zdaj vem —«

»Rdečo svetilko.«

»Da, rdečo . . .«

»Toda kam jo obesiš? Jaz za svojo osebo je ne morem rabiti; če jo hočeš imeti ti, pri postelji, pri svoji postelji seveda . . .«

»Ne, ne, saj sem samo rekla. Če se ti ne da pisati v rdeči svetlobi, je seve kaj drugega. Mislila sem le, ker tuintam gore rdeče svetilke v obednicah . . . ravno v obednicah gore, po večerih, po delu, ko odložimo orodje in poiščemo drug drugega.«

»To vse sem slišal že neštetokrat, tudi nimam načelno nič proti rdeči svetilki, a rabim je ne. Če hočeš, jo obesim poleg bele, belo zame, rdečo zate. Saj nisem trinog, da bi ne razumel ženskih želj in jim ne ustregel, če morem.«